

O autorech

Jan Motal (*1984) se nejraději vyjadřuje formou eseje. Po několik let prozkoumával filmový dokument, a to jako režisér i teoretik (napsal knihy *Hermeneutika dějinnosti ve filmovém eseji* a *Krása ve filmovém dokumentu*). Pak se z filmařské branže stáhl a nyní vyučuje budoucí umělce a žurnalisty filozofii a etiku. Ve své práci se snaží propojovat reflexi a myšlení s aktivním angažovaným postojem. Nejdůležitějším tématem pro něj je kultura dialogu, o níž napsal knihu *Dialog uměním*. Za tu byl oceněn Poctou festivalu ...příští vlna/next wave... 2017 v kategorii Publikační čin roku. Své eseje, glosy a komentáře publikuje v rozhlase, tisku i na internetu. Některé publicistické texty vyšly v souboru *Průhledné zrcadlo*.

Tomáš Vtípil (*1981) bývá nejčastěji označován jako výrobce hluku, skladatel filmové a scénické hudby, performer; často spolupracuje s nejružnějšími hudebními uskupeními napříč hudebními žánry (DG 307, Urband, [che]). Ale jakkoli může tenhle výčet znít rozmanitě, v pojetí Tomáše Vtípila všechno představuje objevování vnitřní jednoty. Byl oceněn Poctou festivalu ...příští vlna/next wave... 2019 jako Osobnost roku.

Stavitelé písku

Festival ...příští vlna/next wave... 2019

*Premiéra a první repríza 22. 9. 2019
v divadle Komédie, další reprízy
v HaDivadle 12. 10. 2019.*

Koncept a režie	Jan Motal
Dramaturgie a produkce	Lenka Dombrovská
Hudba	Tomáš Vtípil
Hlasy	Hana Frejková Karel Kratochvíl

Performují

Na scéně a v hledišti Tomáš Vtípil a Azeddine Jaabouk, v „raketových krytech“/tunelech na balkon Hana Frejková se Slávkem Brabcem a Karel Kratochvíl.

V ukázkách a parafrázích své tvorby vystupují básníci a básnířky: Jehuda Amichai, Abdalwahháb al-Bajátí, Malek Haddad, Sá'dí, Leila Djabali, Ahmad Šámlú, Zehor Zerari, Jona Wallach.

Zelená, nebo modrá? Barva, s níž diváci do sálu vstupují, jim uděluje pouze dočasnou identitu. Pro uprchlíky je ale země jejich původu stigma, které není možné odložit. Když v roce 2015 propukla v Evropě uprchlická krize, zastihla nejen Čechy zcela nepřipravené. Jako by Evropané ani netušili, kdo a proč přichází. Pro jedny oběti, jiní v lidech převážně ze Sýrie, Iráku a Afghánistánu viděli nebezpečí. Dodnes mnozí viní příchozí za kriminalitu, útok na naši civilizaci, za terorismus. Willkommenskultur se ve veřejném prostoru i politice střetla s heslem „Wir sind das Volk“, anebo „Tato země je naše.“ Paměť Evropy je k nám příliš milosrdná, než aby odhalila, čím jsme sami v posledních téměř dvou staletích přispěli k vysídlení největšího počtu osob od konce druhé světové války (něco málo připomínáme ve *Stavitelích písku*). Uprchlíky jsme nakonec byli i my, Češi, v období totality a normalizace. A ač každý životní příběh a dějiny každého regionu jsou nezaměnitelné, jedno sdílejí: tváře obětí, které propadají do temnoty dějin, zašlapány velkými vyprávěními o bojích za svobodu, za suverenitu, za odplatu, za národní zájmy. „Wir sind das Volk“ volali východní Němci v revolučních letech 1989 a 1990, aby bojovali za svobodu. Dnes tutéž větu používají, aby artikulovali zděšení ze světa, v němž se cítí být ohroženi. Stavět otázku postoje k uprchlíkům pouze jako problém morálky či solidarity považují za nedostačující. Než se totiž Evropan může postavit na obranu vlastních hodnot (třeba i soucitu), musí rozumět, jak právě evropské hodnoty přispěly ke krizi, v níž se nacházíme. Slovo krize pochází z řeckého *krisis*, odvozeného ze slovesa *krino*, jež znamená „oddělovat“, „uspořádávat“, „posuzovat“, „volit“ (soud či rozhodnutí se řekne *krima*, odsoudit se řekne *katakrino*). Krize má tedy být příležitostí k uvážlivému souzení, reflexi a usebrání. Evropa si zvykla používat oběti jako znaky velkých tragédií – holokaustu, bolševické hrůzovlády, teroristických útoků. Evropský intelektuál má tvář oběti za nástroj prosazování určitého výkladu dějin, říká francouzský filozof François Laruelle ve své knize *Obecná teorie obětí*. Intelektuál zabíjí oběť podruhé, neboť z ní činí pouhého svědka činů zločince.

„Starobylé město Aleppo, místo tisícileté civilizace a krásy, jsou dnes jatka – hrůzné místo bolesti a strachu, kde jsou mrtvá těla malých dětí uvězněna v sutinách a těhotné ženy jsou úmyslně bombardovány. Kolektivní selhání mezinárodního společenství při ochraně civilistů a neschopnost zastavit toto krveprolití by měly pronásledovat každého z nás. Náklady ponесou naše děti a budoucí generace.“

Vysoký komisař OSN pro lidská práva
Zaíd Raád Al Husajn v Ženevě 2016

Cílem je zajetí Usámy bin Ládina a zničení islámského režimu Tálibánu. Konflikt dodnes není uspokojivě ukončen.

2003 – Začátek druhé války v Zálivu, jež trvá osm let. Spojené státy se svými spojenci svrhnu režim Saddáma Husajna, okupují Irák a destabilizují region.

2010 – Arabský svět zachvacuje „jaro“, revoluční bouře iniciované sebevraždou šestadvacetiletého prodavače Muhammada Buazízího. Ten se v listopadu upálil před úřadem vlády.

2011 – Inspirováni podobnými hnutími v jiných arabských zemích, Syřané vycházejí do ulic a protestují proti diktatuře. Režim tvrdě zasáhl, během jara a léta bylo vojáky zabito více než 1600 lidí. Vypukne občanská válka, která trvá dodnes.

29. června 2014 v obsazených oblastech Sýrie a Iráku, zmítaných a drcených lety konfliktů, vyhláší svůj „chalifát“ tak zvaný Islámský stát. Organizace, která zasáhne teroristickými útoky i Evropu.

2012–2016 – Bitva o Aleppo, označovaná jako „Syrský Stalingrad“. Vyznačovala se násilím proti civilistům, útokům na nemocnice a školy, bombardováním civilních oblastí, použitím chemickým zbraní a barelových bomb. Neschopnost mezinárodního společenství zastavit barbarské ničení města a utrpení civilistů se stalo symbolem bezmoci syrské války.

2016 – Podle zprávy OSN se v Jemenu v následku občanské války za účasti zahraničních vojsk, k níž došlo po „arabském jaru“, zvýšil meziročně počet zabitých a zmrzačených dětí šestinásobně. 8. října saúdskoarabská koalice (podporovaná USA a VB) zabije 140 lidí, 500 jich zraní. V době nejkrvavější války Velká Británie jedná o lukrativní smlouvy o dodávce zbraní pro Saúdskou Arábii. Válčícím stranám dodává zbraně i Česká republika.

2019 – Vysoký komisař OSN pro uprchlíky informuje, že svět čelí historicky nebývalé humanitární katastrofě. Každé dvě vteřiny je na světě vysídlen jeden člověk.

Abychom se mohli vymanit z osidel ideových při a odlidštěných soubojů o velká vyprávění, musíme se stát vyslanci obětí a nikoliv vypravěči dějin. Poslední podobou utrpení je *lidská oběť* ve své obecnosti, bez hranice regionální, národnostní, biografické. Domnívám se, že tento úrok od transcendence k imanenci, od ideje k člověku, je potřebný pro to, abychom byli schopni nalézt cestu k dialogu. Dialog totiž zachovává různost (identitu) Já a Ty a přitom nalézá společné. Sdílené je základem setkání. (Není tedy pravda, že dialog v naší společnosti selhal. My s ním ani nezačali.) Toto společné lze nalézt v oběti, neboť jí může být kdokoliv z nás – a často také je. Každá oběť ale může být i zločincem – a často také je. *Stavitelé písku* je esej, v němž se setkávají ideje ve formě politických prohlášení, dokumentů, projevů a diplomatické korespondence s anonymizovanými hlasy lidské zkušenosti ve verších. Divák v sále nepozná, kdo je autorem které z básní. Zda je to Žid, Arab, či Peršan. Zkušenost se slévá a v obecném, jež básníci sdílí, žaluje – tyrany z řad vlastních i utiskovatele cizích národů. Hranice mezi zločincem a obětí se rozostřuje. Ne proto, abychom obhajovali zločiny, ale aby posílil hlas *generické oběti*. Zelená, nebo modrá? Tak, jako se na pískovišti bábovičky rozpadají, drolí a mizí pod rukami a nohami dětí, tak i erodují říše, plány a etnicita v dějinách. Spojené státy americké, Velká Británie, Sovětský svaz, Sýrie, Írán, Palestina, Izrael... Hranice se rozplývají v rekurentní zkušenosti utrpení, nespravedlnosti a touhy po svobodě. Zůstává jen klíčová kóta, lidská oběť zapředená do vrstevnic geopolitických zájmů, evropského úsilí být supervizory světa (když už od rozpadu kolonií nemůžeme být pány) a bojů o zdroje (v tomto případě především o ropu). Člověk lapený do snu o svobodě: Židé volající po odčinění hrůz holokaustu touží po domově v Palestině, vykořenění Arabové, kteří domov měli a ztratili, Syřané revoltující proti režimu ne nepodobnému československé totalitě, kteří jsou nakonec ze svých domovů vyhnáni občanskou válkou. Íránci, kteří svrhli diktaturu nenáviděného šáha Muhammada Rezy Pahlávího, aby sami sebe uvrhli do teokratické totality ajatolláha Rúholláha Chomejního. Evropané a Američané, jimž se jako bumerang vrátila jejich touha po ropě a administraci východní říše.

Protože mottem letošního ročníku festivalu ...příští vlna/next wave... je citát Jeana-Paula Sartera „Člověk je odsouzen ke svobodě,“ pokusil jsem se v našem projektu ukázat stinnou stránku lidské svobody v politickém slova smyslu. *Stavitelé písku* nemají hrdiny. Z každého zločince je oběť, z každé oběti může být zločinec. Chci ukázat, co mají lidé různých etnik a národů společné a v čem jsme jako Evropané sami spoluviníky. A to ne proto, abych vedl diváky k přijetí nějakého vyprávění o tom, *kdo je v právu a proč*, ale k překonání hranic, jež rozdělují a kategorizují. Jen tak lze hovořit o naší společné budoucnosti – už ne narýsované podle tajných dohod diplomatů a magnátů, už ne formované morální panikou a hledáním obětních beránků.

Kdo je protagonistou našeho příběhu? Je to ta anonymní tvář, v níž se zračí utrpení, ale i nenávisť. Tvář, která nás může i iritovat, protože připomíná, jak nepolapitelné lidství je – jak se v něm zračí *dobré* i *zlé*. Jen sotva lze stanovit kritéria, podle nichž bychom mohli určovat, kdo si zaslouží naši pomoc. A určitě to není podle toho, zda někdo drží v ruce iPhone, je mladý, žena s dítětem, nebo je chudý. O pomoc volá *člověk jako takový* – a na místo zásluh nás musí oslovit v hloubce nás samých objevená milost. Tu lze prokázat jen činem bez nároku na satisfakci. Jsme ho schopní? To je ta pravá otázka po našich hodnotách. Evropských a křesťanských.

Jan Motal

„Každá říše ve svém oficiálním diskurzu prohlašovala, že není jako všechny ostatní, že poměry jsou zvláštní, že má za úkol osvěcovat, civilizovat, přinášet řád a demokracii a že používá sílu pouze jako krajní řešení. A ještě smutnější je, že vždy existuje sbor ochotných intelektuálů, připravených říkat uklidňující slova o dobrotivých nebo altruistických říších, jako kdyby člověk neměl důvěřovat důkazu, jenž mu poskytují jeho oči, které sledují destrukci a utrpení a smrt, jež tato poslední výspa civilizace přinesla.“
Edward W. Said, *Orientalismus*

se pro něj vysloví většina Íránců. Leitmotivem povstání je odpor proti Západu, zosobněném v USA jako „Velkém Satanovi“.

1979 – Sovětský svaz zahajuje invazi do Afghánistánu, aby podpořil tamější komunisty proti mudžahedínům vyzbrojovaným USA. Válka trvá deset let a je označována jako „sovětský Vietnam“. Zásadně přispěje k pádu režimu v SSSR.

1980 – Iráckým útokem na Chúzistán začíná dlouhá irácko-iránská válka, v níž Irák používá i chemické zbraně a bojové plyny. Saddáma Husajna podporují USA i SSSR, v době války vyváželo do Iráku zbraně i Československo.

9. 12. 1987 v Pásmu Gazy vypukne první intifáda, lidové povstání, vedená Organizací pro osvobození Palestiny za pomoci Hamásu. Končí podepsáním mírových dohod z Osla v roce 1993.

1990–1991 – Jako reakce na iráckou invazi v Kuvajtu je zahájena válka v Perském zálivu. Operace nesou názvy Pouštní štít a Pouštní bouře.

1996 – Moci se v občanskou válkou rozvráceném Afghánistánu chytá Tálibán, který zavádí diktaturu založenou na ultrakonzervativním výkladu islámu. Je zakázána hudba, televize, sportovní zápasy, jsou zaváděny kruté tresty jako bičování, kamenování, popravky.

1999 – Umírá syrský diktátor Hafíz al-Asad a vlády se ujímá jeho syn Bašár. Krátké období uvolnění nazývané po vzoru Pražského jara jako Damašské jaro ale brzy končí tuhou normalizací.

29. 9. 2000 začíná druhá intifáda. I když oficiálně končí v roce 2005, násilí, sebevražedné útoky a boje pokračují i v dalších letech.

2001 – Začíná operace koalice západních vojsk v Afghánistánu nazvaná Trvalá svoboda. Má jít o odpověď na teroristické útoky z 11. září stejného roku v USA

v masakr, jemuž podlehnou na dvě stovky vesničanů – mužů, žen i dětí. Albert Einstein a Hannah Arendtová tyto sionistické organizace označí v otevřeném dopise pro *The New York Times* za fašistické.

14. 5. 1948 vyhlašují Židé samostatný stát Izrael. Československo porušuje embargo a pašeráckou stezkou (operace Balak) dodává zbraně.

Na území Izraele vpadnou vojska arabských sousedů. Následná válka z Palestiny vyžene až polovinu arabských obyvatel (více jak 700 000 lidí). Palestinci této události říkají *al-Nakba* (katastrofa). Tito lidé dodnes nemají svůj domov a přežívají v pásnu Gazy, na Západním břehu, v Libanonu, Sýrii nebo v Jordánsku.

1951 – Předsedou vlády v Íránu se stává nacionalista Muhammad Mosaddek, jehož cílem je znárodnění ropného průmyslu.

1953 – Americký prezident Eisenhower schvaluje operaci Ajax, jejímž provedením je pověřena CIA a která vede ke státnímu převratu v Íránu a svržení Mosaddeka. K vládě se vrací Muhammad Rezá Páhlaví a vládne za pomoci kruté tajné policie SAVAK.

1956 – Spor o Suezský průplav ústí do ozbrojeného konfliktu mezi Egyptem a Izraelem.

5. 6. 1967 izraelské letectvo útočí na letecké základny Egypta. V následující rychlé válce Izrael získává Gazu a Sinaj (na úkor Egypta), Východní Jeruzalém a Západní břeh Jordánu (na úkor Jordánska) a Golanské výšiny (na úkor Sýrie).

6. 10. 1973 na nejvýznamnější židovský svátek Jom kipur napadají Egypt a Sýrie stát Izrael. Ač se Izraeli podařilo útoku nakonec ubránit, následná jednání vedla ke stažení Izraele ze Sinajského poloostrova.

1977–1978 – V Íránu nabírají na intenzitě protesty proti šáhovi. Jsou tvrdě potlačovány. Propuká revoluce, která panovníka vyhání ze země. Z exilu se vrací duchovní vůdce ajatolláh Chomejní s programem islámského státu, nezávislého na Západu. V referendu

Ahmad Šámlú: Noční

Dveře nejsou

Cesta není

Noc není

Měsíc není

Ani den

ani slunce

my

mimo čas

stojíme

s trpkou dýkou

v našich slabinách

Nikdo

s nikým

nemluví

když ticho

tisícem jazyků

hovoří

Na své mrtvé

hledíme

s náznakem smíchu

a na řadu čekáme

aniž bychom se smáli!

Z perštiny přeložil Jan Motal

Časová osa

Vybrané okamžiky z dějin „stavitelů písku“

1881 – V carském Rusku se pořádají pogromy na Židy, ti hromadně emigrují do USA, ale i do osmanské Palestiny. Nastává první *alija* (imigrační vlna).

1894 – Polovojenské oddíly osmanského vojska masakrují tisíce křesťanských Arménů a Asyřanů. V Syropalestině roste napětí. Arabové napadají přicházející Židy.

1901 – Britský podnikatel William Knox D'Arcy a perský šáh Mozaffar ad-Dín podepisují exkluzivní koncesi, na jejímž základě později vznikne Anglo-perská ropná společnost, od padesátých let až dodnes známá jako British Petroleum (BP).

1909 – Osmanská říše se kymácí v základech. Nacionalistické hnutí mladoturků se obrací proti netureckým etnikům. V Kilikii zavražděno 30 000 Arménů.

1912–1913 – Balkánské války vedou ke vzniku národních států a štěpení Osmanské říše na Balkáně.

1914 – Sultán Mehmed V. se ve světové válce přiklání na stranu Německa a vyhlásuje válku Dohodě. Otevírají se fronty na Kavkaze, v Palestině a Mezopotámii. K britským vojskům se přidávají arabští nacionalisté s odhodláním postavit se turecké nadvládě a získat samostatnost.

1915–1918 – Propuká další genocida Arménů, umírá 1,5 milionů lidí.

1915–1916 – V řadě dopisů, které si vymění Hussein bin Ali, šaríf v Mekce, a Sir Henry McMahon, britský Vysoký komisař v Egyptě, je Arabům přislíbena nezávislost.

2. 11. 1917 Britský ministr zahraničí Arthur Balfour posílá předsedovi britské sionistické organizace dopis, v němž vláda vyjadřuje podporu

zřízení židovské národní domoviny v oblasti Palestiny.

9. 12. 1917 Britové dobývají Jeruzalém, na znamení úcty ke svatému městu do něj generál Allenby vstupuje bosou nohou. Mnozí britští vojáci blouzní o křižáckém vítězství.

1916 – Mark Sykes a Francois Georges-Picot podepisují memorandum, jímž si Velká Británie a Francie rozdělují pozůstatek Osmanské říše.

Na konci roku 1918 se Osmanská říše definitivně hroutí a je uzavřeno příměří.

1919 – Válečný hrdina Mustafa Kemal (Atatürk – „Otec Turek“) vyhlásuje boj za tureckou nezávislost. Brání Arménům a Kurdům, aby získali autonomii. Kurdové o vlastní stát bojují dodnes – v jihovýchodním Turecku, severním Iráku, severozápadním Íránu a v Sýrii (Rojava).

1929 – V mandátní Palestině vrcholí spory o Chrámovou horu a Zeď nářků. Arabové útočí na Židy, v Hebronu je brutálně zabito 59 Židů včetně žen i dětí. Někteří Arabové ale naopak Židům poskytují úkryt.

1934–1948 – V rámci tzv. *Alija bet*, ilegální tajné imigrace do Palestiny (porušující omezení Velké Británie) unikají Židé před nacismem a přeživší holokaustu hledají nový domov. Dochází k neštěstím – bulharská loď Salvador ztroskotá v roce 1940 poblíž Istanbulu (223 lidí, včetně 66 dětí zahynulo), v roce 1942 je loď Struma torpédována sovětskou ponorkou (770 uprchlíků zahynulo), stejně jako loď Mefkura (1944, lidí 345 zemřelo).

1936 – V Sýrii stávkují Arabové proti francouzské nadvládě. Palestinští Arabové se k nim připojují a rozpoutává se arabské povstání proti Židům a britské nadvládě, trvající až do roku 1939.

9. 4. 1948 mají oddíly Irgunu a Lechi (podzemní sionistické ozbrojené organizace v mandátní Palestině) obsadit arabskou vesnici Dejr Jásin západně od Jeruzaléma. Narazí ale na odpor, který vyústí